

УДК 342.8(477)

М. В. Афанасьєва

ВИБОРЧІ ТЕХНОЛОГІЇ ТА ВИБОРЧЕ ПРАВО: ПРОБЛЕМА КОРЕЛЯЦІЇ

Перехідний характер політичних інститутів та процесів сучасної України визначає особливу актуальність концептуальної та практичної розробки політико-технологічної проблематики відносин між елементами громадянського суспільства та інститутами публічної влади.

Виборча практика в Україні все більше характеризується своєю технологічністю. У зв'язку з чим виборчі технології організації та проведення виборів потребують ефективного правового забезпечення, оскільки використання технологій, які не відповідають демократичним принципам та морально-етичним цінностям, веде до руйнування правопорядку, витіснення громадян та їхніх об'єднань на периферію політичної системи.

Процес організації та проведення виборів досліджується вченими різних наук, серед конституціоналістів це праці В. В. Копейчикова, О. Г. Мурашина, А. В. Нельги, Ю. Н. Тодики, В. М. Шаповала, М. І. Корнієнко, В. Ю. Кравченко, М. І. Ставнійчук; окремим аспектам технологізації виборів присвячені роботи українських вчених-політологів, соціологів, психологів: В. М. Бебіка, К. А. Ващенко, В. Я. Матвієнка, А. М. Пойченка, В. А. Полторака, Г. Г. Почепцова, Н. В. Томенка та ін. Проте питання співвідношення виборчого права та виборчих технологій, конституційно-правового забезпечення технологій в політико-правовій сфері системно в Україні не досліджувалися.

Правове забезпечення використання виборчих технологій є одним з вирішальних питань для подальшого розвитку демократичних виборів в Україні. Сьогодні законодавство у цій сфері знаходиться на стадії формування, що обумовлено не тільки інтенсивною динамікою інституціональної еволюції виборчих технологій та нестабільністю конституційного законодавства у цілому, але і специфікою виборчих технологій — нового для України явища.

Виборчі технології як складне політико-соціальне явище можна визначити через систему суспільних відносин, які виникають у процесі впливу суб'єктів виборчої кампанії на результат виборів. Визначення виборчих технологій через систему суспільних відносин дозволяє визначити співвідношення з правом, яке їх регулює.

При аналізові співвідношення виборчого права та виборчих технологій необхідно пам'ятати про об'єктивні межі правового регулювання та не ототожнювати предмет виборчого права з усіма відносинами, які опосередковують організацію та проведення виборів в Україні.

Очевидно, що фактичні виборчі відносини та виборче право як сукупність юридичних норм, що забезпечують їхнє проведення, виступають як взаємозалежні, але не тотожні явища. Перші належать до фактичної сторони організації публічної влади, а інші пов'язані з їх конституційно-правовим проявом. Між фактичними виборчими відносинами та предметом виборчого права немає і не може бути жорсткої кореляції. При визначенні ролі виборчого права в регулюванні суспільних відносин, що складаються у ході виборів, необхідно виходити з того, що його юридичний ефект розрахований тільки на ті з них, які об'єктивно не можуть існувати поза правовим станом. Значна кількість соціальних зв'язків, які супроводжують вибори, цілком може не піддаватися правовій регламентації, оскільки не орієнтована на юридичні координати і характеризується наявністю нейтральних рис стосовно виборчого законодавства [1, с. 33]. До них можуть бути віднесені суспільні відносини, пов'язані з пошуком партнерів по об'єднанню у виборчі блоки, виявленням неформальних лідерів виборчих кампаній та попередньою соціологічною апробацією їхнього рейтингу та ін. Виникнення і розвиток цих і подібних їм виборчих зв'язків не тільки не має потреби в юридичній регламентації, але і додає правовому регулюванню виборчих кампаній підтримку у вигляді звичаїв та традицій, які сприяють ефективній адаптації законодавства про вибори до політичного середовища.

Отже, до предмета виборчого права належать тільки ті відносини, які у своїх розвиткові та значущості для суспільства та держави досягли такого рівня, який об'єктивно викликає необхідність їхнього правового забезпечення.

Правове регулювання виборчих технологій досить органічне з огляду на певну схожість, за своєю природою, технологій та правових норм. Технології являють собою відносно визначену алгоритмовану модель поведінки, водночас призначення правових норм, — моделювання поведінки суб'єктів. Норми права, зокрема процесуальні, містять правила-процедури, які відповідають на запитання: яким чином та в якому порядку повинна здійснюватися виборча діяльність, щоб досягти позитивного юридичного результату. Але на відміну від технологій правові норми мають такі властивості, як формальна визначеність, загальнообов'язковість, та забезпечуються можливістю державного примусу. Є підстави вважати, що право, впливаючи на виборчі технології за допомогою пра-

вових засобів, додає технологіям, які відповідають демократичним стандартам, названих властивостей. При цьому право, за допомогою застосування до порушників примусових заходів, забезпечує зменшення числа нелегальних та нелегітимних технологій.

Виборчі технології — сукупність організаційних відносин, які виникають у сфері реалізації виборчого права, їхнє правове забезпечення здійснюється за допомогою конституційно-процесуальних норм. Цільове призначення процесуальних норм, у тому числі регулюючих організаційні відносини в ході виборів, полягає у закріпленні загальнообов'язкового, найбільш досконалого процесуального порядку діяльності суб'єктів (учасників) виборчої кампанії, який забезпечує послідовну, всебічну реалізацію виборчих прав громадян; вносить демократичні елементи наукового управління соціальним процесом; служить обов'язковою умовою законності у сфері виборчих правовідносин.

Важливим уявляється визначити ступінь деталізованості правового регулювання. Відповідно до такої ознаки, С. С. Алексєєв стосовно правового забезпечення в цілому виділяє зони так званого інтенсивного та неінтенсивного правового регулювання [2, с. 378]. Цій розподіл може бути поширений і на правове забезпечення виборчих технологій.

Серед критеріїв, які обумовлюють необхідність інтенсивного правового регулювання виборчих технологій, можна виділити такі: а) особлива підвищена значимість, пов'язана з тим, що вони торкаються інтересів особистості, суспільства та держави і тому потребують правового забезпечення та державно-владного захисту; б) типовість та поширеність; в) зацікавленість державної влади в їхньому правовому регулюванні. Об'єктивність названих критеріїв обумовлюється внутрішніми та зовнішніми умовами життя та діяльності держави, інтересами гарантування прав особистості, зміцнення законності та правопорядку. В зонах інтенсивного правового регулювання існує детальне правове регулювання поведінки всіх суб'єктів (учасників) виборчої кампанії.

В зонах неінтенсивного правового регулювання С. С. Алексєєв відмежовує два якісно різних випадки, які у зв'язку з правовим регулюванням організаційних відносин у ході виборчої кампанії можуть бути визначені у такий спосіб: 1) існування таких організаційних відносин, які вимагають правого регулювання, але реально, фактично ще не урегульовані чи недостатньо урегульовані правом; 2) організаційні виборчі відносини, які не мають потреби в інтенсивному правовому регулюванні [2, с. 379]. У зонах неінтенсивного правового регулювання існує юридично «розріджений» простір, в якому найчастіше правові вимоги носять формальний характер. Використання виборчих технологій у такому просторі визначається лише загальними принципами здійснення виборчого процесу.

Надзвичайно інтенсивне чи недостатньо інтенсивне правове регулювання виборчих технологій може виникнути через суб'єктивні причини, насамперед, через зайву або, навпаки, недостатню законодавчу діяльність компетентних органів, помилкових рішень у цій сфері.

Набуття процесуальної форми очевидно потрібно не для будь-якої організаційної діяльності суб'єктів (учасників) виборчих кампаній, тому що зайва формалізація діяльності у низці випадків може обмежити їх ініціативу в роботі. До процесуально-правових норм, які регулюють виборчі технології, щільно примикають організаційні норми, які не мають формально-юридичного значення, а носять здебільшого рекомендаційний характер. Багато організаційних відносин, які виникають при використанні виборчих технологій, знаходиться поза сферою правового регулювання, не мають жорсткої правової регламентації. Такі виборчі технології забезпечуються різного роду соціальними традиціями, процедурними нормами громадських організацій, тобто соціальними нормами неправового характеру. Однак від того, що ці правила встановлені не державою, а вироблені в процесі соціальної практики, вони не втрачають свого організаційного характеру. Таке становище частково обумовлюється тим, що громадяни, реалізуючи своє пасивне та активне виборче право, діють у правовільному просторі, керуючись принципом «дозволене все, що не заборонено».

Не будучи урегульовані правом безпосередньо, організаційні виборчі відносини піддаються правовому впливові, який включає ідеологічні, виховні, інформаційні, ціннісно-орієнтаційні сторони впливу права. Правовий вплив — це статичний загальнорегламентативний, орієнтаційно-змістовний вплив держави за допомогою права на систему суспільних відносин (і поведінку людей) з метою встановлення загального правового режиму їхнього функціонування, здійснюваний поза правовідносинами [3, с. 34].

Виходячи з наведеного, можна констатувати, що значення виборчого права по відношенню до виборчих технологій полягає у тому, що за його допомогою, по-перше, найбільш досконалі, науково обґрунтовані виборчі технології набувають загальнообов'язкового характеру; по-друге, забезпечується здійснення демократичних принципів виборчого процесу; по-третє, створюються юридичні передумови дотримання прав та інтересів суб'єктів (учасників) виборчої кампанії; по-четверте, здійснюється протидія різноманітним формам нелегальних виборчих технологій. За допомогою впливу виборчого права на виборчі технології держава моделює діяльність людей, їх права та обов'язки, закріплюючи у виборчих процесуальних нормах як бажані, так і необхідні варіанти поведінки суб'єктів (учасників) виборчої кампанії та забороняючи ті з них, які небажані для інтересів особистості, суспільства та держави.

Правова регламентація виборчої практики є найважливішим елементом сучасної правової політики України, свідченням соціальних змін у цій галузі. Регламентація виборчих кампаній в Україні виступає як органічна частина конституційно-правової та політичної реформи і виявляється у трьох її магістральних напрямках: по-перше, у стабілізації суспільно-політичної обстановки в державі; по-друге, у становленні системи виборчої демократії через призму визнання, поваги й охорони прав

людини і громадянина; по-третє, у виключенні із соціально-політичної та державно-правової практики нелегальних і нелегітимних технологій формування влади.

Л і т е р а т у р а

1. Князев С. Д. Предмет современного российского избирательного права / С. Д. Князев // Государство и право. — 2000. — № 5. — С. 31–40.
2. Алексеев С. С. Право: азбука — теория — философия: Опыт комплексного исследования / С. С. Алексеев. — М.: Статут, 1999. — 709 с.
3. Процессуальные нормы и отношения в советском праве (в нетрадиционных отраслях) / под ред. И. А. Галагана. — Воронеж: Изд-во Воронеж. ун-та, 1985. — 207 с.

А н о т а ц і я

Афанасьєва М. В. Виборчі технології та виборче право: проблема кореляції. — Стаття.

Стаття присвячена технологіям організації та проведення виборів в Україні та їх конституційно-правовому забезпеченню. В статті розглядаються спільні риси виборчих технологій та виборчого права. Встановлюються критерії та межі правового регулювання виборчих технологій. Визначаються напрямки розвитку виборчого законодавства України.

Ключові слова: вибори, виборчий процес, виборче право, виборчі технології, виборче законодавство.

S u m m a r y

Afanasieva M. V. Electoral Technologies and Voting Law: Problems of Correlation. — Article.

The article is devoted to the technologies of organization and carrying on Elections in Ukraine, as well as their Constitutional-legal ensuring. It describes common features of Electoral technologies and Electoral law. It also determines criteria and bounds for Constitutional-legal regulations of Electoral technologies, trends of progress of the Ukrainian Electoral legislation.

Keywords: elections, electoral process, voting law, electoral technologies, electoral legislation.